
Voor de vrijzinnige gemeenschap rond de Kloosterkerk betekende deze context het volgende. Allereerst diende men rekening te houden met het gegeven dat ook in eigen kring gesympathiseerd werd met de “nieuwe tijd”. Ten tweede heerste in Ter Apel tot in het najaar van 1942 een vrij algemene overtuiging dat Duitsland zou gaan winnen, óf dat de oorlog op zijn minst heel lang zou gaan duren.⁵⁹

De Wehrmacht leek onverslaanbaar.⁶⁰ Ter Apel week in dat vermoeden niet significant af van de rest van vrijzinnig Nederland. Door de bank genomen was dit nu eenmaal geen uitgesproken verzetsmilieu, aldus K.M. Witteveen. ‘In het begin leek het alsof de Duitsers zouden winnen. Velen bereidden zich voor om tot een symbiose te komen met de bezettende macht, ook al werd men geen lid van de NSB.’⁶¹

Repressie

Oppositie werd niet geduld. In Ter Apel, waar overtuigde nationaal-socialisten woonden, was dat iets om terdege rekening mee te houden. Heeg werd groepsleider van de NSB en buurtschapshoofd van de Nederlandse Volksdienst. Hij plaatste bordjes ‘Voor Joden verboden’ langs sportwedstrijden van de HBS, en viel heftig uit wanneer leerlingen die bordjes lieten verdwijnen.⁶²

Onderwijzer Jan Wester (passief dooplid van de Kloosterkerk) maakte in 1941 in hotel Timmer een opmerking over de Duitse inval in Joegoslavië. Alleen barbaren konden op de gedachte komen om het ene na het andere kleine buurland binnen te vallen. Deze opmerking werd prompt overgebrieft naar de SD in Groningen, die Wester sommeerde om in het gevreesde Scholtenhuis tekst en uitleg te komen geven. Met een stevige schrobbering liep deze affaire nog redelijk goed af.

Minder gelukkig was Westers collega aan school Oost, de in 1898 geboren Henderikus Lukkien. In het dorp gaf hij leiding aan de gymnastiekvereniging, terwijl hij bovendien op de aloude wijze kosterstaken verrichtte in de Kloosterkerk. Hij was een aanhanger van de door J. Linthorst Homan, L. Einthoven en J.E. de Quay opgerichte Nederlandse Unie. Tot de Duitsers in december 1941 met een verbod kwamen kon de Unie bovengronds functioneren. De manifestaties ervan waren de Duitsgezinden echter niet welkom. Lukkien bedacht dat de Unie in Ter Apel het best een ‘wandelclub’ kon oprichten: in het vrije veld liepen de deelnemers de minste kans door anderen tijdens hun politieke discussies te worden afgeluisterd. Deze ‘wandelclub’ viel echter onmiddellijk in het oog. Lukkien werd in mei 1941 gearresteerd. Hij bleef een half jaar gevangen zitten in het huis van bewaring te Groningen, zonder vorm

⁵⁹ Interview van de auteur met dr. I. Ebels, Utrecht 17 december 2010.

⁶⁰ NA CABR inv.nr. 110834, dossier 621.

⁶¹ K.M. Witteveen, ‘In het spanningsveld tussen kerk en wereld (1940-1968)’, in: B. Klein Wassink en Th.M. van Leeuwen (red.), *Tussen geest en tijdgeest. Denken en doen van vrijzinnig protestanten in de afgelopen honderd jaar*, Utrecht 1989, 235.

⁶² Mededeling Arie van Klincken (Brisbane, Australië), 1 januari 2011 (e-mail).